

GRAEBER, David (2015): *The Utopia of Rules. On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*. New York: Melville House.

Americký antropolog David Graeber, autor oceňované knihy *Debt: The First 5000 Years* (2011), přichází v letošním roce s novou monografií nazvanou *The Utopia of Rules*, v níž se věnuje kontroverzní otázce byrokracie a byrokratického. Samotný termín byrokracie zde Graeber využívá většinou (nikoliv však výhradně) v jeho širším významu, který s odkazem na klasickou práci Maxe Webera (1978) označuje moderní systémem správy typický jak pro státní, tak i soukromou sféru. Jádrem knihy tvoří tři přepracované eseje z posledních devíti let, rozdělené do samostatných kapitol, které jsou motivovány snahou poukázat na nepoměr, který Graeber spojuje s byrokracií. Ačkoliv jsou lidé v současnosti obklopeni byrokracií na každém kroku, tak minimálně od začátku 70. let můžeme pozorovat propad zájmu o tento problém, „jako kdybychom se [...] rozhodli zacpat si uši a pobroukat si, kdykoliv na toto téma přijde řeč“ (s. 5). Jedinou oblastí, kde se neustále diskutuje o byrokracii, je vnitřně nekoherentní kritika státních úřadů z řad politické pravice, která vychází z rozdělení na neefektivní, statickou sféru státu a dynamickou sféru trhu, jež by měla inspiraci pro rychlá řešení problémů společnosti. Graeber ukazuje, že domény státu a trhu jsou nejen úzce propojené, ale funguje zde i tzv. „železný zákon liberalismu“ (s. 9), podle něhož jakákoliv vládní reforma s cílem omezit rigidní formální pravidla aplikací tržních mechanismů vede paradoxně k navýšení počtu úředníků a celkového objemu regulací, což zcela popírá ideologické předpoklady pravice. Graeber nabízí v předkládané monografii kritiku některých aspektů současné éry „totální

byrokratizace“ (s. 18) s cílem přerušit výše zmíněné ticho a rozproudit diskuzi o samotné podstatě administrativního systému, který zcela obklopuje životy většiny lidí.

V první kapitole nazvané *Dead Zones of Imagination* Graeber poukazuje na skutečnost, že byrokracie jsou místem působení strukturálního násilí. Klienti se v kontaktu s úřady ocitají v mocensky silně nerovné pozici kvůli často arbitrární moci uplatňované byrokratickými strukturami. Rozhodnutí vydávaná byrokracií jsou dále podpořena možnostmi legitimního využití fyzického násilí k vynucení. V takto nerovném vztahu nemusí na straně držitelů moci docházet k „interpretativní práci“ (s. 67), tedy ke snaze porozumět motivacím a pohledům ostatních. Na druhé straně jsou bezmocní nuceni okolnostmi k neustálému využívání interpretativní práce k navigování systémem. V případech byrokracií se tento deficit projevuje ve snaze vtěsnat klienty do předpřipravených schémat a zařadit je na škálu bez hlubšího pochopení jejich situace a potřeb. Výsledkem je dle Graebera tedy téměř nevyhnutelný vznik „nerovných struktur imaginace“ (s. 81) a produkce hlouposti (*stupidity*), což se podílí na formování „mrtvých zón [...], které odpuzují jakýkoliv pokus připsat jim hodnotu nebo význam“ (s. 102).

Tématem druhé kapitoly *Flying Cars and Declining Rates of Profit* je technologie, respektive nepoměr mezi rapidním technologickým růstem po druhé světové válce, očekáváním ještě rychlejšího pokroku v následujícím období a skutečným vývojem od 70. let, jenž zdaleka nesplnil ambice vkládané do budoucnosti. Na příkladu medicín-

ského výzkumu Graeber cynicky poznamenává, že i přes obrovské investice stále nemáme účinný lék na rakovinu, zato „nejdramatičtější průlom v medicíně můžeme pozorovat ve formě léků jako Prozac, Zolofl nebo Ritalin, [...], které zajišťují, že] nás nové profesní požadavky nedoženou [...] k šilenství“ (s. 129). Byrokraticko-manažerské techniky řízení, které mají pomoci soutěže mezi kolegy navýšit výkonnost, vedou častěji k úzkosti, nedůvěře a přepracování, které však nevede ke kvalitnějším výsledkům (srov. Sennett 2006). Zaměstnanci v rámci byrokracií, včetně těch univerzitních, jsou nuceni trávit více času papírováním a propagací sebe sama na úkor kreativní práce. Graeber popisuje tento jev jako šíření tzv. „byrokratických technologií“ (s. 140), u kterých administrativní úkony, tabulky a kategorizace jsou samotným cílem v procesu technologického rozvoje, nikoliv pouze jeho prostředkem. Byrokratické technologie staví Graeber proti jasně preferovaným „poetickým technologiím“, které využívají „racionálních, technických, byrokratických prostředků k přivedení divokých, nemožných fantazií k životu“ (s. 141).

Graeber vykresluje současnou tendence ve vývoji byrokratické správy v negativním světle a poslední kapitole s názvem *The Utopia of Rules* věnuje otázce trvalosti a rozšířenosti byrokratických struktur, které fungují navzdory všem kritickým hlasům. Podle Graebera není za úspěchem byrokracie pouze efektivnost správy, ale stojí za ním i „obava ze hry [play]“ (s. 193). Termín hra (*play*) označuje nespoutanou kreativní energii, činnost s otevřeným koncem. Nepředvídatelnost hry však také znamená, že může být potenciálně destruktivní, čistě arbitrární a tím i děsivá. Byrokracie jsou proti tomu transparentní struk-

tury, kde má vše své místo na základě jasných, předem daných pravidel, které omezují svévůli. Dilema, které zde Graeber přibližuje, tak vzdáleně připomíná problém, jenž předstává Erich Fromm ve své klasické knize *Strach ze svobody* (1993). Skutečným důsledkem byrokratické nebylo dle Graeberových závěrů pouze zamýšlené omezení arbitrární moci, ale také téměř úplné odstranění tvořivosti hry a novou despotickou nadvládou pravidel a formulářů. Vystupuje zde poměrně výrazný politický rozměr celé monografie, který spočívá ve snaze o určitou revitalizaci hry, kreativní imaginace a promyšlení „mrtvých zón“ zmíněných v první kapitole. Jsou to právě tato politická témata, která prostupují jinak nepřilíhajícími kapitolami a napomáhají vytvářet celistvý dojem. Graeber se zde nijak netají svou sympatií k anarchismu a osobním zapojením do hnutí *Occupy*, které prezentuje jako experiment s potenciálem ukázat možnosti alternativního, nebyrokratizovaného sociálního řádu.

Ve výsledku nepřináší *The Utopia of Rules* radikálně nové poznatky či pohledy na problematiku byrokracie, ale je potřeba podotknout, že o něco podobného Graeber v podstatě ani neusiloval. Vytyčenou ambicí knihy je vyvolat debatu o stavu současného způsobu správy ve veřejné i soukromé sféře a tím také přispět k polemice o charakteru širšího soudobého společenského, ekonomického a kulturního kontextu, v jehož rámci byrokracie funguje. Za tímto účelem je kniha jasně cílena na mnohem větší okruh čtenářů, než jsou profesionální antropologové či sociální vědci obecně. Velice čtivý jazyk, záměrné přehánění a bohaté užívání popkulturních odkazů, např. na filmy *Temný rytíř povstal* či kultovní *Návrat do budoucnosti II*, napomáhá přiblížit

knihu širší veřejnosti. *The Utopia of Rules* je spíše než hlubokou analýzou příspěvkem veřejně angažovaného antropologa, což však neubírá publikaci na kvalitě, naopak tím lépe může posloužit k inspiraci dívat se na byrokracii a její projevy pozorným, kritickým pohledem.

Další použité zdroje

FROMM, Erich (1993): *Strach ze svobody*. Praha: Naše vojsko.

GRAEBER, David (2011): *Debt. The First 5000 Years*. New York: Melville House.

SENNETT, Richard (2006): *The Culture of the New Capitalism*. New Haven, London: Yale University Press.

WEBER, Max (1978): *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press.

Pavel Hulec*

LIESSMANN, Konrad Paul (2013): *Filosofie zakázaného vědění*. Praha: Academia.

Konrad Paul Liessmann (*1953, Villingen) je v současné době v akademických kruzích poměrně známý rakouský myslitel. Tento mimořádný profesor při univerzitě ve Vídni vstoupil do širšího povědomí především svojí knihou *Teorie nevzdělanosti*,¹ ve které se zabýval problémem vzdělávání. V České republice byly přeloženy další tři publikace – *Filosofie moderního umění*, *Univerzum věcí*² a *O myšlení – Úvod do filosofie*. Autor vydal řadu dalších knih zabývajících se filosofií, politikou či estetikou. Získal též za svoji tvorbu řadu prestižních ocenění. V roce 2010 převzal Liessmann z rukou Václava Havla rovněž ocenění Vize 97 za přínos na poli společenských věd.

Ve *Filosofii zakázaného vědění* se Liessmann rozhodl propojit své zájmy z oblasti estetiky a filosofie, a to na poli Nietzscheho myšlení. Tento na první pohled poněkud ambiciózní projekt má však autor plně v moci a může na něm demonstrovat šíři i hloubku svých znalostí. Kniha je rozdělena na

úvodní stát a tři tematické oddíly. Ústřední motiv objasňuje Liessmann v předmluvě, kde si pokládá následující otázku: Může mít ještě dnes někdo zájem o myšlení Friedricha Nietzscheho po zhruba sto letech? A odpověď zní kladně. Liessmann je totiž přesvědčen, že sama filosofie, nejen ta Nietzscheho, je neustále živou lidskou potřebou pozastavovat se nad námi samými a světem okolo. Liessmann tak zdůrazňuje, že jeho cíl není psát historii filosofie, ale pokusit se promyslet, nakolik jsou problémy Nietzscheho filosofie stále živé. V knize se tak dočkáme mnoha úvah o problémech současného světa, ke kterým se autor dostane skrze určitý filosofický problém.

Jeden motiv z Nietzscheho myšlení však pokládá Liessmann za tak výjimečný, že se o něm rozhodl napsat knihu. Jsou to Nietzscheho poznámky o jakémsi „zakázaném vědění“, tedy o vědění, které je z určitých důvodů zatajeno. Tato teze se zdá být o to více kontroverzní v době, kdy jsme zvyklí na

*Mgr. Pavel Hulec, Katedra antropologie, Fakulta filozofická ZČU, hulec@ksa.zcu.cz.

¹Viz recenze v čísle 2/2010 (pozn. redakce).

²Viz recenze v čísle 1/2013 (pozn. redakce).